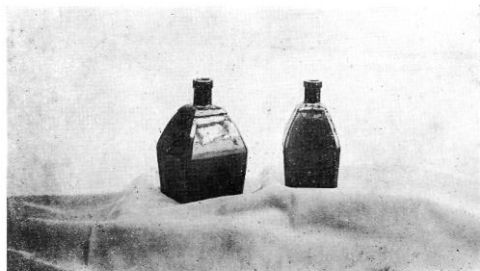

Zoektocht naar een verdwenen fles FRITS VAN ALPHEN (1894-1980)

Zowel vriend als vijand van de vaak terecht omstreden Leerdamse directeur Cochijs waren het over één ding eens; hij was een der eersten die het belang inzag van de Bauhaus beweging voor de Nederlandse industrie. De kunstenaars en architecten die hij voor zijn bedrijf wist te interesseren hebben de naam van het Leerdam Glas wereldwijd helpen vestigen. Veel flessen hebben die echter niet ontworpen. We kennen de port- en limonadeflessen van Jac. Jongert ten behoeve van de wijnhandel G.Oud Pzn., de door Copier ontworpen driehoekige likeurflessen van Rynbende alsmede de inktflessen van Talens en Gimborn en de pillenflesjes van Organon. Dat is het dan wel. Pas door de introductie van het statiegeldloze glas werd de verpakking verlost uit de tredmolen van het eindeloos hervullen van hetzelfde model. Vanaf dat moment werd het ontwerpen van verpakkingsglas voor de betrokken kunstenaars bijna dagelijks werk.

31. FRITS VAN ALPHEN. TRIPLE-SEC-FLESCHE VOOR DE FIRMA H. BOOTZ

32. FRITS VAN ALPHEN. PARFUMFLESCHE.

Een ontwerper die niet in dienst van Leerdam werkte maar voor Pont's Glashandel (toen nog 'Eerste Nederlandsche Machine Glashandel der firma Const. J.F. Pont' geheten) was de grafisch kunstenaar Frits van Alphen. Bij verzamelaars bekend is zijn likeurfles voor Bootz (distilleerderij 'De Drie Fleschjes' te Amsterdam). Deze Triple Secfles bestond in twee maten maar het kleine model krijgt men zelden te zien.

Het model is ook niet lang op de markt geweest. Mogelijk dreigden er moeilijkheden met de firma Cointreau die al in 1885 het exclusieve recht op een vierkante bruine fles voor het verpakken van Triple Sec had laten vastleggen. Om de voorraad op te ruimen werd er later 'Tip van Bootz' in afgevuld. Verder zijn van Frits van Alphen geen Nederlandse flesontwerpen bekend, wel de kristallen parfumflacons die hij ontwierp voor het Franse huis Lérys. Deze werden o.a. uitgevoerd door de Cristallerie Nancy en zelfs dat zou waarschijnlijk vergeten zijn als Karel Wasch in zijn boekje 'Glas en Kristal' (1924/1927) daar geen aandacht aan had besteed en een foto van één van deze flacons had opgenomen. Daarbij valt op hoe professioneel deze gemaakt is en hoe amateuristisch de Bootzflessen zijn afgebeeld.

**ALLE "SOORTEN
WIT GLAS WERK**

**TAFEL-GLAS
CONSERVEN
GLAS
FLESSCHEN
RUBBERCUP
TECHNISCHE
ARTIKELLEN**

**EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA
CONST. J. F. PONT**
PRINSENGRACHT 715
AMSTERDAM

**EERSTE NEDERLANDSCHE
MACHINE-GLASHANDEL**
DER FIRMA
CONST. J. F. PONT
AMSTERDAM.

Speciaal Wit Glas
VOOR HET
VERDUURZAMEN
VAN
Vruchten
Groenten
Visch
—
Honig en Wasflacons
in verschillende grootten.
—
Reformmelkflesschen

KANTOOR, MONSTERZALEN EN MAGAZIJNEN:
PRINSENGRACHT 715
TELEFOON Nos. CENTRUM 670 EN NOORD 6872.

**EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA
CONST. J. F. PONT**

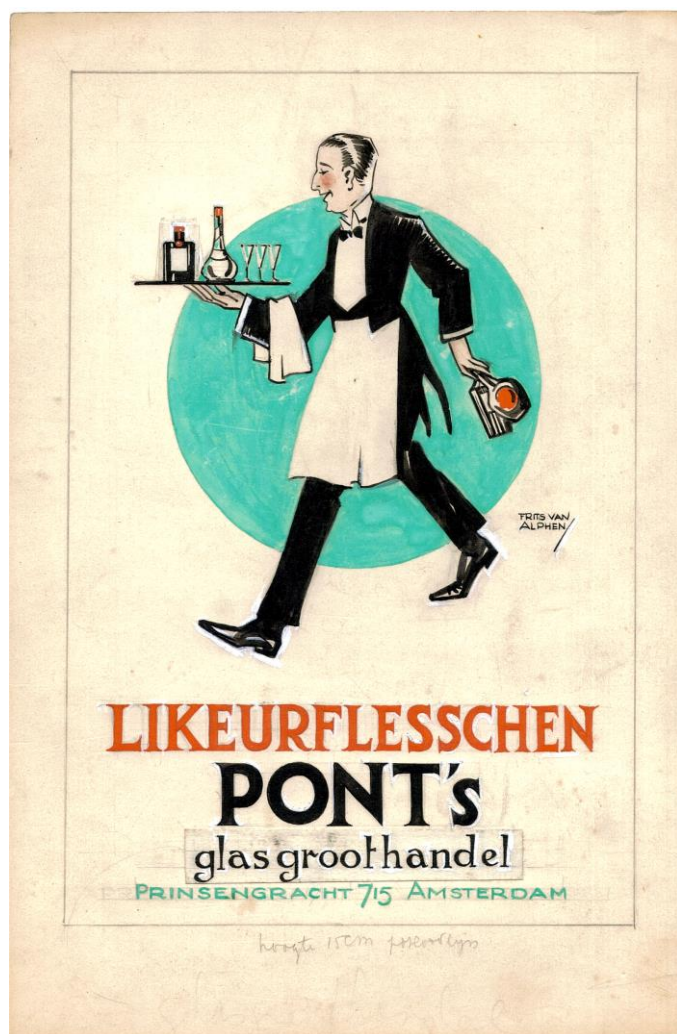
**CACAO EN SUIKERWERK
VERPAKKINGEN**
KANTOOR // PRINSENGRACHT 715 A'DAM

De flessen die in het boekje van Karel Wasch staan afgebeeld waren echter niet de enige waar Frits van Alphen mee te doen had. Hij was zelfs aanzienlijk meer met flessen bezig dan andere voor Leerdam werkende ontwerpers omdat hij voor de glashandel van Pont een aantal advertenties ontwierp. In 2005, dank zij de bemiddeling van de toenmalige directeur, Wim Tolboom, kwam voor dit artikel het oude advertentiearchief ter beschikking. In een tijd dat advertenties vaak grijs en fantasieloos waren sprongen de ontwerpen van Frits van Alphen direct in het oog.

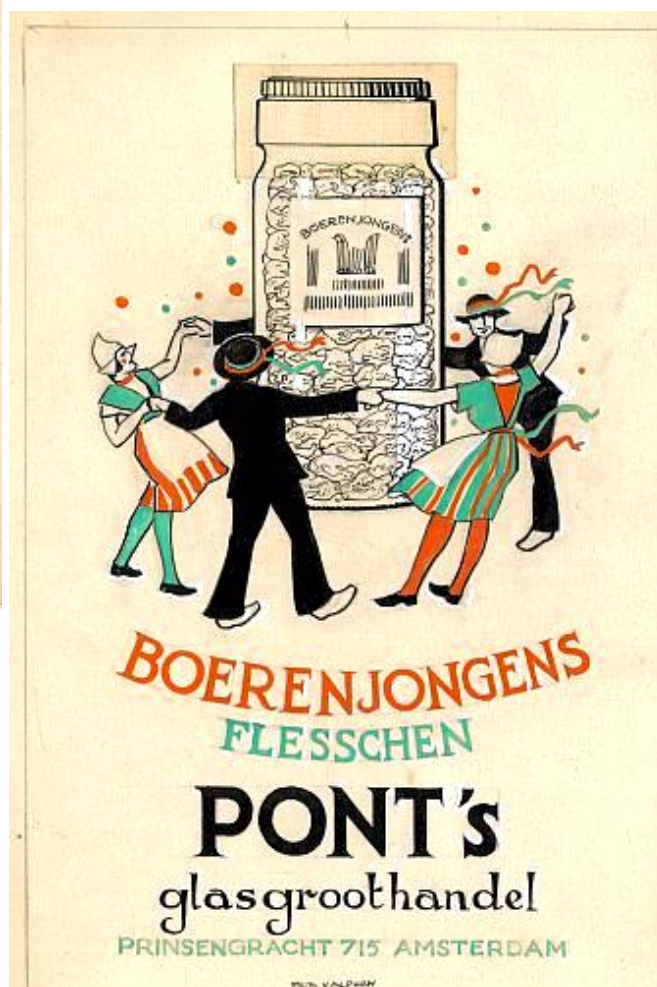
Als gevolg van de perikelen rond de Leerdamse glasfabriek en de uiteindelijke overname daarvan

in 1938 door de Vereenigde Glasfabrieken veranderde echter de positie van Pont's Glasgroothandel. De advertenties zijn na het midden van de jaren dertig dan ook niet meer verschenen. De twee laatste ontwerpen die van Alphen maakte bleven daardoor ongebruikt en verdwenen in een diepe la. Het was bijzonder om dat alles zeventig jaar later weer onder de ogen te krijgen en dat geldt vooral voor de pronkstukken van de verzameling; de twee originele met de hand ingekleurde ontwerpen die de advertentiepagina's niet gehaald hebben en die uit het midden van de jaren dertig moeten stammen. Het is vrij uniek om enkele originele ontwerpen van Frits van Alphen in de oorspronkelijke kleuren in handen te krijgen.

Twee ontwerpen op karton voor advertenties t.b.v. Pont's Glasgroothandel, echter nooit als advertentie verschenen.

Handgekleurd, gesigineerd, ca. 1935.

EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA

CONST. J. F. PONT

AMSTERDAM
PRINSENGRACHT 715

WIT GLAS VOOR LIMONADES EN FIJNE LIJKEUREN

TELEF. NOORD 6872. CENTRUM 670

Kleurendruk was er destijds nauwelijks en zeker niet in de bladen waarin geadverteerd werd zoals 'Het Nieuws van den Dag', 'Handel in Gedistilleerd' en ook de 'Visserijcourant'. Wel werden de ontwerpen gebruikt voor reclamekaarten waarbij dan een steunkleur gebruikt werd. De meeste van de afgebeelde flessen en potten zijn inmiddels van de markt verdwenen en dat maakt het bekijken van deze advertenties voor verzamelaars van verpakkingsglas tot een nostalgisch genoegen zij het wellicht met uitzondering voor de afbeelding van een sputumflacon. Ringflessen, Suikerwerkpotten, Crème de Mentheflessen, Cacaoflessen hebben inmiddels het veld moeten ruimen voor ander verpakkingsmateriaal of modellen die een beter benutting van de schapruimte mogelijk maakten.

EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA

CONST. J. F. PONT

WIT GLAS VOOR
LIMONADES EN FIJNE
LIJKEUREN

OOK DE VERPAKKING VAN UW
ARTIKEL SPEELT BIJ DEN AFZET
EEN ROL.

WANNEER U ONS
UWE FLESSCHEN BESTELT,
ONTVANGT U
KLEURLOOS WITTE
VAN
NEDERLANDSCH FABRIKAAT.

EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA

CONST. J. F. PONT

AMSTERDAM
PRINSENGRACHT 715

HONINGFLACONS IN VERSCHILLENDE GROOTTEN

KANTOOR MONSTERZALEN
MAGAZIJNEN
PRINSENGRACHT 715
AMSTERDAM

EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA

CONST. J. F. PONT

HONINGFLACONS

OOK DE VERPAKKING VAN UW
ARTIKEL SPEELT BIJ DEN
AFZET EEN ROL.

WANNEER U ONS UWE FLACONS
BESTELT, ONTVANGT U
HELDER WITTE
VAN
NEDERLANDSCH FABRIKAAT

EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA

CONST. J. F. PONT

WIT GLAS VOOR
LIMONADES EN FIJNE
LIJKEUREN

Wenscht U een flesch
waarvan de vorm door de
Wet beschermd is?
zoo ja,
Wendt U tot ons.

Wij staan in verbinding met
Ned. Kunstenaars; de door
hen ontworpen modellen
zijn „Kunstnijverheid-
voortbrengselen“

'boenwasfabriek'; mensen die met moeite en verdriet de oorlog hadden overleefd en opnieuw een bestaan probeerden op te bouwen. In een kaal kamertje in de Amsterdamse Jordaan, met een rubberen gasslang over de vloer met aan het eind een één-pits gasstel en daarop een oude wasketel. Om de brokken was met verschillend smeltpunt homogeen te laten smelten moest continu met een lange stok geroerd worden. Je moest er iedere week langs om te horen hoeveel aanvulling op de glasvoorraad ze nodig hadden en ze gaven je altijd wat levenswijsheid van ze mee. Ik denk aan de titel van een boek dat Meyer Sluysen ooit schreef; 'Hun lach klinkt van zo ver...'

Goed beschouwd heeft de vormgeving van conserven-potten het langer uitgehouden althans in de vorm waarin ze in de advertenties voorkomen. Mijn favoriete plaatje is dat van het echtpaar dat bezig is potjes met was te vullen. In de jaren vijftig had ik als jong vertegenwoordiger van de glashandel Dijkstra zulke hardwerkende echtparen als klant. Ik herinner me zo'n

EERSTE NEDERL. MACHINE
GLASHANDEL DER FIRMA

CONST. J. F. PONT

WASFLACONS

IN VERSCHILLENDE GROOTTEN
KANTOOR // MONSTERZALEN
PRINSENGRACHT 715
AMSTERDAM

Verder verzorgde hij de omslag van het damestijdschrift 'Zij' en van de periodiek 'Bedrijfsreclame'. In die jaren experimenteerde hij uitvoerig met een veelheid van materialen, potlood, krijt, houtskool en diverse inktsoorten. Van Alphen werkte van 1917 tot 1920 bij de drukkerij Pictura als hoofd van de reclamestudio. Ook als boekillustrator was hij actief. In 1918 verscheen bij de bekende Rotterdamse uitgeverij W.L. & J. Brusse de dichtbundel 'Het lied van de Zonde' geschreven door J.L. Pierson onder het pseudoniem J.L. Gregory met erotisch getinte tekeningen en in 1924 de roman 'De Hoornen van de Maan' door Eduard Veterman. Beide inmiddels vrijwel vergeten boeken werden door van Alphen geïllustreerd.

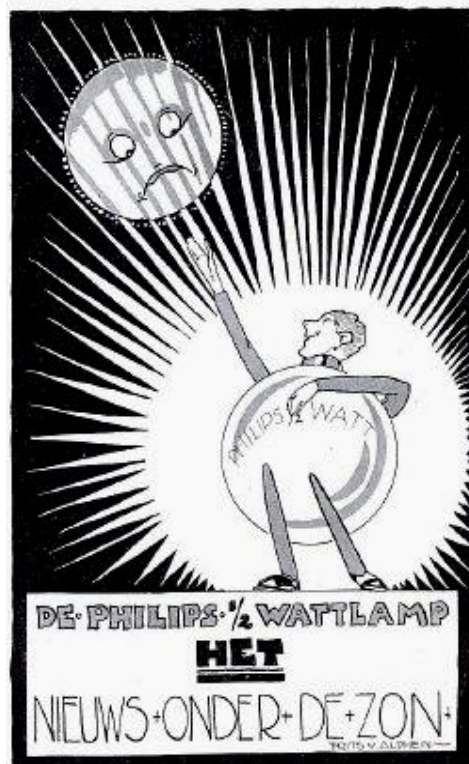
In 1918 deed hij eveneens werk voor Philips. Zijn advertentie voor halwattlampen verscheen dat jaar in het blad 'Sprokkelingen' van Lindeteves-Stokvis. Advertenties waren in die jaren vrijwel altijd zonder kleur en het reclamevak moest nog van de grond komen. Pas in 1916 was in het Algemeen Handelsblad van 16 april de eerste dagbladadvertentie in kleur verschenen ten behoeve van 't Woonhuys' te Amsterdam.

Anne Frederick ('Frits') van Alphen (1894-1980) werd geboren in Petali, Deli, in het voormalige Nederlands Oost Indië en kwam als negenjarige jongen naar Nederland. Vanaf zijn vijftiende was hij leerling aan de Haarlemse Kunstnijverheidsschool onder leiding van J.J.C. ('Chris') Lebeau. Later woonde hij in het Gooi, in die jaren een streek met een artistiek klimaat waar zich veel kunstschilders vestigden. Achtereenvolgens verbleef hij in Laren bij een bevriende kunstenaarsfamilie (1916-1918), Weesp (1918-1919), Huizen (1919-1920) en Naarden waar hij lid was van de Vereniging voor Beeldende Kunst 'Naarden-Bussum'. Hij was getrouwd met Jeanette Bühler. Het echtpaar kreeg tussen 1920 en 1934 vijf kinderen.

Voor hij reclamemaker werd was van Alphen actief als politiek tekenaar waarbij hij o.a. werkte voor het blad 'De Notekraker'.

Deze afbeelding is uit het nummer van 11 maart 1916 en heeft als tekst 'Minister van Gijn; Als ik de ouden van dagen aan hun premievrij pensioen wil helpen zal ik niet te veel moeten luisteren naar den Mammon die daar op de geldkist zit'

Dat was een mijlpaal in de geschiedenis van de reclame.

Boven; Frits van Alphen; Poster Nederlands Fabrikaatweek, 1917.

Daaronder; Politieke prent (1916);

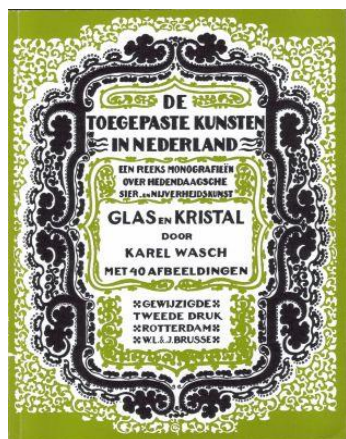
Advertentie voor Philips (1918)

Frits van Alphen in 1937. Uit; Revue der Reclame, 1952.

Links; De eerste advertentie in kleur ooit.

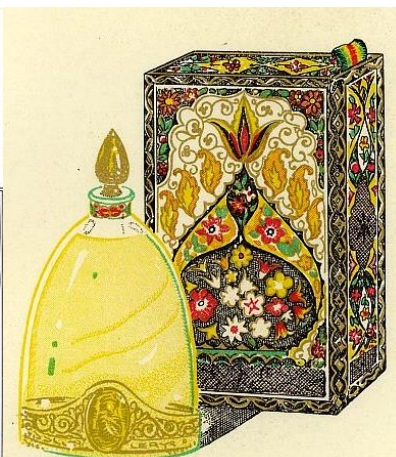
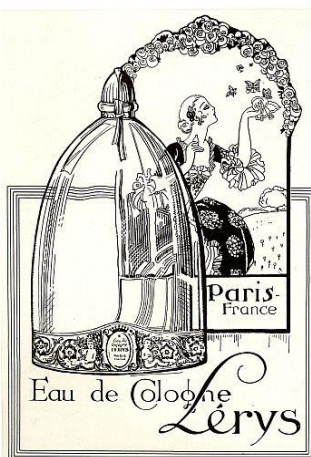
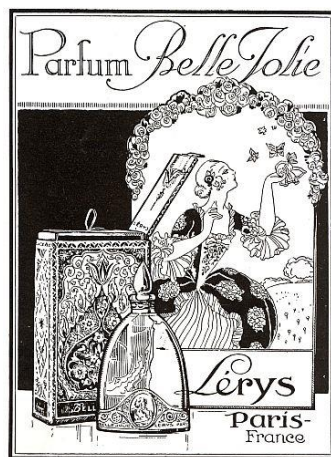

Het zou kunnen zijn dat de contacten met Philips Frits van Alphen in verbinding gebracht hebben met de wereld van het glas. De Leerdamse glasfabriek was in die jaren een belangrijk producent van bolletjes voor lampen en hoofdleverancier van Philips. Ook zijn vroegere leermeester Lebeau was een aantal jaren als ontwerper aan de glasfabriek verbonden nadat deze de directeur Cochius had leren kennen tijdens de begrafenis van Berlage in 1923. Lang duurde dat verband overigens niet want de ideeënrijke Lebeau kon het niet goed vinden met A.D.Copier en ging vanaf 1926 werken voor het Boheemse glasbedrijf Moser. Van Alphen was

van 1920 tot 1933 vast in dienst bij de Eau de Colognefabriek van Boldoot als artistiek adviseur en tekenaar. In die jaren werden alle werkzaamheden rond verpakking en reclame in het eigen bedrijf uitgevoerd. In zijn vrije tijd deed hij reclamewerk voor andere bedrijven. In die tijd moet hij door Bootz benaderd zijn. Indien hij later al contacten met de Leerdamse glasfabriek onderhield liepen die ongetwijfeld via zijn opdrachtgever, het handelshuis Pont, met uitzondering van een briefwisseling met Karel Wasch. Voor diens circa vijftig pagina's tellende boekje 'Glas en Kristal' (1924/1927) was voor de enige pagina die gewijd werd aan flesontwerpen geen werk beschikbaar van een vast aan de fabriek verbonden kunstenaar. A.D.Copier zou zijn bekende drie-hoekige likeurflessen immers pas in 1934 ontwerpen. Het boekje was trouwens geen initiatief van de Leerdamse glasfabriek maar van de Rotterdamse uitgeverij W.L. & J. Brusse. Het verscheen als onderdeel van een succesvolle reeks monografieën over sier- en nijverheidskunst die tussen 1923 en 1932 werd gepubliceerd. 'Glas en Kristal' was destijds het eerste

boek dat een overzicht gaf van de Nederlandse glaskunst. Industrieel ontwerp voor verpakkingsglas stond nog in de kinderschoenen en er was Karel Wasch dan ook veel aan gelegen het weinige dat voorhanden was ter beschikking te krijgen. Dat waren de door Jac. Jongert ontworpen flessen voor de wijnhandel Oud en van Alphen's Triple Secfles. Daartoe voerde hij de nodige correspondentie waarbij vooral die met de glashandel Pont nogal stroef verliep. Van Alphen had weliswaar de opdracht voor het ontwerp van een likeurfles rechtstreeks van de distilleerderij Bootz ontvangen maar Pont had voor de levering er van het alleenrecht. Uiteindelijk konden de flessen worden afgebeeld van zowel Jac. Jongert als Frits van Alphen inclusief diens ontwerp voor een parfumfles. Zijn likeurfles werd door Karel Wasch zelfs geschikt geacht om als vaas '*voor een enkele langstelige bloem*' te worden gebruikt. Inmiddels zijn zowel de Oudflessen als de Bootzflessen bekende verzamelobjecten geworden. Maar waar zijn van Alphen's parfumflessen gebleven?

Van Alphen ontwierp ze gedurende de jaren dat hij voor Boldoot werkzaam was. Lérys was een 100% dochter van de Amsterdamse Eau de Colognefabrikant maar dat feit mocht onder geen beding bekend raken. Als Hollandse firma waarvan de naam bijna synoniem was met Eau de Cologne en die ook nog allerlei vernissen leverde zou men op de Franse parfummakmarkt kansloos zijn. Die vernissen hadden overigens een aangename geur want bij Boldoot waren een aantal knappe parfumeurs in dienst die heel goed in staat waren om een voornaam parfum samen te

stellen. Voor het merk L  rys werd grote zorg besteed aan presentatie en verpakking en daarbij speelde de door van Alphen ontworpen fles een dominante rol. Voor het in 1922 uitgebrachte parfum 'Belle Jolie' werd de fles zelfs met een Orientaals aandoende versiering 'aangekleed'. Op een enkele uitzondering na werden alle L  rysproducten in deze door Karel Wasch zo op prijs gestelde **'uit een enkele slank-gebogen lijn geconstrueerde flessen'** verpakt.

Hoewel van Alphen intensief voor Boldoot bezig geweest moet zijn is er in het advertentiearchief van Boldoot (thans in het Nederlands Parfumflessen Museum) geen gesigneerd werk van hem te vinden; w  l van andere (externe) ontwerpers. Toch is het moeilijk voor te stellen dat hij de reclame voor zijn geesteskind en de vormgeving en decoratie van de verpakking daarvoor aan anderen zou hebben overgelaten. Er werd voor L  rys intensief geadverteerd in buitenlandse tijdschriften, Nederlandse kranten en ook in het toenmalig Nederlands Indië Alle verpakkingen waren in eenzelfde kleurrijke, bijna oriëntaalse stijl uitgevoerd of dit nu de omverpakking van flacons betrof of

die voor zeep en poeder. Het kan niet anders of ook hier heeft één vaste hand de leiding gehad en ik durf de stelling wel aan dat dit de hand van van Alphen moet zijn geweest.

*Sensible et frêle cr  ature,
Dont le corps est bientôt
défunt'
Par l'art corrigeant la nature
La fleur survit en son parfum*

*Et l'  me de la fleur mortelle
Au creux de la flacon en enfermant l'  dal
Est comme un invisible oiseau qui bat de
l  ile
Dans une cage de cristal. (Guillot de Baix)*

De kunstig uitgevoerde omverpakkingen waren op hun

beurt weer verpakt in een beschermende doos met daarop een hoogdravend, romantisch gedicht van Guillot de Baix dat destijds zowel parfumeur als flaconfabrikant uit het hart gegrepen moet zijn geweest. In een met zorg samengestelde fotocatalogus werd de complete reeks producten in verschillende verpakkingen getoond. Hierin kreeg ook de tweede door van Alphen ontworpen fles een plaats, door Karel Wasch terloops in 'Glas en Kristal' genoemd; **'Een lotionfles is plat, met afgeronde hoeken en draagt een groot, rijk etiket.'** De beurskrach van 1928 maakte helaas, m  t vele andere luxe parfummerken, een eind aan het bestaan van het merk L  rys. In 1932 deelde de directie van Boldoot mee enkele nieuwe series flacons te zullen uitbrengen als reactie op de vraag naar luxere verpakking. Gezien de exclusiviteit die door Boldoot rond het merk L  rys was geschapen doet het wonderlijk aan in de desbetreffende folder het ontwerp van van Alphen terug te zien als een familie van vijf modellen voorzien

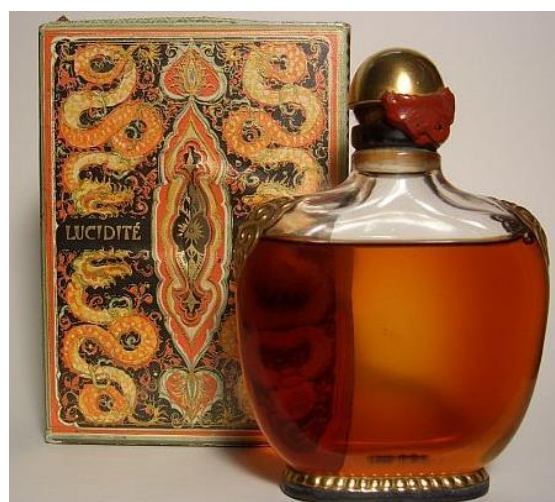
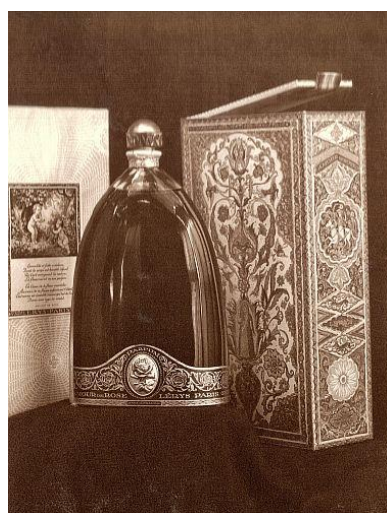

van een Boldoot etiket. Het is niet bekend of de serie ook daadwerkelijk op de markt is gekomen. In 1937 richtte Frits van Alphen het reclamebureau van Alphen op en vanaf die tijd tekende hij niet meer zelf maar hield zich bezig met het onderhouden van contacten en het aanleveren van ideeën. Het bureau onder zijn naam werd uiteindelijk bekender dan hijzelf. In een interview in het blad 'Revue der Reclame' uit 1952 refereert hij aan het enorme aantal advertenties dat hij ooit maakte maar hij rept niet over zijn flesontwerpen. Van zijn advertenties zijn slechts enkele nog te achterhalen en ook de door hem ontworpen flessen zijn inmiddels een schaars goed geworden. Maar juist door de pagina die Karel Wasch daar in zijn boekje aan wijdde werd hij als het ware op een schild geheven waarop zich reeds grootheden bevonden als Jongert en Copier. Hij dankt daar een blijvende bekendheid aan als industrieel ontwerper, ook in museale kring.

The graphic designer **Frits van Alphen (1894-1980)** was born in the Dutch East Indies but educated in Holland where he studied at the School for Applied Arts in the city of Haarlem. Between 1920 and 1933 he was employed by the Amsterdam based Eau de Cologne and perfume maker, J.C.Boldoot, as artistic adviser and designer. In his free time, he took commissions from other companies, such as the bottle trading company Pont, for which he designed several newspaper ads that were remarkably lively compared with the dull and often colourless ads of that period. In 1923 he designed a Triple Sec liqueur bottle for the distillery H.Bootz in Amsterdam. In 1937 he started his own advertising agency that became well known and successful. From that time onward he left the actual designing to his employees. In circles of bottle collectors his short career as a designer might easily have passed unnoticed but for a quotation in 'Glass and Crystal' (1924 / 1927) by Karel Wasch that was the first to give a general overview of

glass art in the Netherlands. Industrial design was still in its Genesis at that time and so far, only two graphic designers had occupied themselves with bottles. In 1921, the first to do so was Jac. Jongert, the director of the Academy for Applied Arts and Science in Rotterdam who designed a series of wine and aperitif bottles for the company 'Oud' in his native town Purmerend. The author of 'Glass and Crystal' was only too pleased to find a second designer of bottles in Frits van Alphen and even more so when he realized that van Alphen was responsible for the design of perfume bottles for the Paris based L  rys company which was a fully owned daughter of van Alphen's employer, J.C.Boldoot. This fact, however, was a jealously kept secret. No Parisian lady of standing would have deigned to use a product from a Dutch Eau de Cologne maker. L  rys bottles were produced in crystal by the French bottle makers *Dannenhoffer* and *Cristallerie de Nancy*, labeled and packaged with great care, and between 1921 and 1928, advertised in France as well as in Holland and the Netherlands Dutch Indies. The nineteen different L  rys products were presented in splendidly printed catalogues. However, because of the economic crisis of the 1930's the Parisian firm was discontinued. While the short quotation in Karel Wasch's 'Glass and Crystal' established van Alphen's reputation as an industrial designer and even the Museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam acquired one of his Triple Sec bottles for its collection, no one gave a thought about what happened to his perfume bottles. In 1952, in an interview with the periodical *Revue der Reclame* van Alphen referred to the great number of advertisements he made in his life but not a single word was mentioned about his bottle designs. His ads are difficult to find nowadays and his bottles even more so. However, in the company archive of Pont Packaging and in that of the Dutch Perfume Bottle museum the author was fortunate to discover long forgotten material, along with some hand-coloured designs for ads that never were published.

Literatuur: Thimo te Duits; *Geachte heer Wasch*, de correspondentie voor Glas en Kristal. Tijdschrift *Jong Holland*, 1992.

Hoe zij in de reclame kwamen Revue der Reclame, 1952
Johan Soetens; *In Glas verpakt*, 1991/2001

Met dank aan; Peter Zwaal, oud- conservator Likeur en Frisdrankmuseum Hilvarenbeek
Drs. Wilbert Schreurs, VEA-docent reclamegeschiedenis V.U.

Drs. Pim Reinders, Het ReclameArsenaal
Stichting Nederlands Parfummessen Museum, Winkel